במקומן חיישינן. פי׳ שילוע שרגילין שם המזיקין. והיא דלעיל דבתרי ופריצי ליכא משום מזיקין חיילי בתרתי שתין רגילין: **אין** אומרין בפני המת אלא דברי של מת. ופסק [מ] רב אלפס משום רב אלי דוקא בדברי תורה אבל בדברים דעלמא ליתן בה. [נ] ודוקא בתרבא אמות שלו: **רוח צפונית מנשבת.** פי׳ לבדה דהא אמרינן בפרק לא יתפוח (נ״ב דף כה.) שהיא מנשבת עם כל אחד ואחד [א]: [ס] **ואתא** איהו ואמר בחצות. ואם תאמר מכל מקום ליתא בחצות כמו שאמרו לו מן השמים דהא אמת אמרו לו. וי״ל שלא רצה לומר להם דבר שלא היה יכול להראות ולהוכיח שם יפלאו לו: **ואין** הבור מתמלא מחוליתו. פירש רש״י אם יתפוח ויחזיר בו שפרו לא יהא מלא. [פ] ותימה דאין הנדון דומה לראיה שהרי לא היה אומר להם אלא ליטול מן הנעשיים ולתן לענייש. אם היה מצוה ליטול מן הנעיים ולחזור וליתן להם אז היה דומה למשל. ומפרש רבינו תם מחוליתו מנביעתו כלומר אין הבור מתמלא מן המים הנובעים בו. [צ] ומוקפת יש אין הבור מתמלא מחוליתו אלא אם כן מוסיף לו מים מלא אחר [ב]. וי״ל פירש שאם מתפוח מלא זה ותמים מלא אחר לא תמלא. שמה שנותן כאן חסר כאן. כמו כן מה שנטול מן הנעשיים יתמסר מן הנעשיים: נביהו

בחדתי ותיפוק ליה משום מזיקין בתרי אי [ע] בתרי חשד נמי ליכא בתרי ופריצי. מפני המפולת ותיפוק ליה משום חשד ומזיקין בתרי וכשרי. מפני המזיקין ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת בחורבה חדתי ובתרי וכשרי אי בתרי מזיקין נמי ליכא במקומן חיישינן ואב״א לעולם בחד ובחורבה חדתי דקאי בדברא דהתם משום חשד ליכא דהא אשה בדברא לא שכיחא ומשום מזיקין איכא: [ת] ר״ר ארבע משמרות הוי הלילה דברי רבי ר׳ נתן אומר שלש מ״ט דר׳ נתן דכתיב [1] ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמורת התיכונה תנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה ורבי מאי תיכונה אחת מן התיכונות שבתיכונות ור׳ נתן מי כתיב תיכונה שבתיכונות תיכונה כתיב מ״ט דרבי א״ר זריקא א״ר אמי א״ר יהושע בן לוי כתוב אחד אומר [2] חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך וכתוב אחד אומר [3] קדמו עיני אשמורות הא כיצד ארבע משמרות הוי הלילה ור׳ נתן סבר לה כרבי יהושע דתנן [ק] ר׳ יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות שית דליליא ותרתי דיממא הוו להו שתי משמרות רב אשי אמר משמרה ופלגא נמי משמרות קרו להו: ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי [ר] אין אומרין בפני המת אלא בדבריו של מת אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא בדברי תורה אבל מילי דעלמא לית לן בה ואיכא דאמרי אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא [ש] [אפילו] בדברי תורה וכ״ש מילי דעלמא: ודוד בפלגא דליליא הוה קאי מאורתא הוה קאי דכתיב [4] קדמתי בנשף ואשועה וממאי דהאי נשף אורתא הוא דכתיב [5] בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה אמר רב אושעיא אמר רבי אחא הכי קאמר (דוד) מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה. רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם [ט] כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות. ונשף אורתא הוא הא נשף צפרא הוא דכתיב [6] ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם מאי לאו מצפרא ועד ליליא לא מאורתא ועד אורתא אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רבא תרי נשפי הוו נשף ליליא ואתי יממא נשף יממא ואתי ליליא. ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת השתא משה רבינו לא הוה ידע דכתיב [7] כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים מאי כחצות אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות [ו] מי איכא ספיקא קמי שמיא אלא דאמר ליה [ז] (למחר) [ח] בחצות (כי השתא) ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא לי׳ ודוד הוה ידע דוד סימנא הוה ליה [ט] דאמר רב אחא בר ביזנא א״ר שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין לפרנסה. אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד. מיד **יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין** וכו׳. סנהדרין הם שנקראו הכהתי והפלתי והיה בניהו עליהם דכתיב ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי, מה בניהו נתמנה יהוידע בנו נתקים הפלתי יהוידע. ואביתר שהיה כהן לובש אורים ותומים הזכירו במקום אורים ותומים. ואחיתופל יועץ ויואב שר הצבא, ואמרו חכמים מיד יועץ באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ונשאלין באורים ותומים. ואמר רב יוסף מהאי קרא ואחרי אחיתופל בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב. **אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת. אמר ר׳ אבא בר כהנא וכו׳.** קי״ל כלישנא קמא דדברי תורה אסור אבל מילי דעלמא שרי, דהא מעשים בכל יום דמשתעו במילי דעלמא קדם מיתיא במותב רבנן קשישאי ולא ממחי רבנן בידם.

בחדתי. שנפלה מחדש שהמומה שלה נפלה ועודנה בחזקתה: **חשד נמי ליכא.** דתנן (במסכת קדושין דף פ:) אבל אשה מתיחדת עם שני אנשים: **בתרי ופריצי.** דאמרינן התם לא שנו אלא בכשרים: **במקומן חיישינן.** במקום שהם מצויין תדיר חיישינן אפילו בתרי: **בדברא.** בשדה: **קדמו עיני אשמורות.** אלמא חצות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יש בהם: **ור׳ נתן.** אמר לך הא קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד קדמו לשחר מלכים קאמר שדרכן לעמוד בשלש שעות ביום בתחלת שעה שלישית: **שיש דליליא.** חצות לילה הוי שש שעות: **ודרבי דיממא.** שאחר מלכים ישנים הוו להו תרתי משמרות של שמונה שעות: **אלא דדבר הלכה.** אסור לספר לפניו שהכל חייבין לספר בהן והמת דומם והוה ליה לועג לרש תרף עוסקו (משלי יז): **אבל מילי דעלמא.** שאין נגלי למתרים בהן לית לן בה: **מאורתא.** מתחלת הלילה: **נשף בערב יום.** בהעריב היום קרוי נשף: **ס״ק.** [ה] קרא דחצות לילה: **מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה.** שקודם לכן הייתי עומד: **מתנמנם כסוס.** עוסק בתורה כשהוא מתנמנם. כסוס הזה שאינו נרדם לעולם אלא מתנמנם ונעור תמיד: **בשירות ותשבחות.** והכי מפרש בההוא קרא להודות לך וגו׳: **למחרתם.** ליום תחתת של תנייתם שם: ס״ג **אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף או מהערב ועד הערב אלא אמר רב אשי תרי נשפי הוו:** נשף יממא. קפץ ועלה כמו לנשוף מדוכתיה [ו] (מגילה דף ג.) וכמו אלי בוקר לאלתמה דשף מדוכתיה נוקפה (חולין דף מב:): **ואתא ליהו ואמר בחצות.** לפי אלא היה יודע לכוין השעה והעמיד דבריו בשעת המצוה: **כנור היה תלוי למעלה ממטתו.** ונקביו אלד לפון כיון שהגיע חצות אלילה רוח צפונית מנשבת בו אלמר מר (בב״ב דף כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום שש שעות אלשעות אל יום מנשבת רוח מזרחית מהלוח המטה [א] ושש אחרונות רוח דרומית ובתחלת אלילה רוח מערבית ובחצות אלילה רוח צפונית [ב]: **אין הבור מתמלא מחוליתו.** העוקר חוליא מבור כרוי וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך. אף כאן אם אין אתה מכין לעניים שנו מזונות ממקום אחר אין אנו יכולין לפרנסם אבל עלמנו: **יועצים באחיתופל.** איזה אלרך ילכו והיאך יליכו אלא ומשמיח וטוכסיקי מארב מלחמה: **ונמלכין בסנהדרין.** נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם: **ושואלין באורים ותומים.** אם יצלימו: **ס״ג** אמי קרא ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב מתיחס בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא בחצות לילה הוא שאמר קידמו עיני אשמורות לעמוד מן השינה קודם לשאר מלכים שישינים עד תחילת שעה שלישית שתי אשמורות שהן שמונה שעות. ופריק תוב רב אשי ואמר כל אשמורה ומחצה שתי אשמורות קרי להו, ולעולם שלש אשמורות הואי הלילה כו׳ נתן. ומקשינן והא דוד מאורתא הוה קאי דכתי׳ קדמתי בנשף ואשועה ונשף ערב הוא דכתיב בנשף בערב יום כולי׳. ופריק רב אשי משמע הכי דאלכך תרי נשפי הוו, נשף ליליא אתא יממא נשף יממא אתא ליליא ונשף דהכא אורתא הוא דכתי׳ קדמתי בנשף ואשועה. ומקשינן דדוד מי הוה ידע אימת הוי פלגא דליליא, השתא משה רבינו לא ידע כולי׳. ופריקינן [כנור היה תלוי למעלה ממיטתו של] דויד, כגון אבן השעות וכיוצא בה, וידע מתי הוא פלגא דליליא, סימנא הוה ליה בכינור וכולי׳. איבעיית אימא תרוויהו הוו ידעי, ומשה רבינו דאמר בחצות הלילה סבר דילמא חשבו איצטגניני פרעה ושנו ואמרי משה ומילתו בדאים הוא, ואמר מר למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדא ותיאחז. **כיון** שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל] צריכין לפרנסה. אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד. **מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין** וכו׳. סנהדרין הם שנקראו הכהתי והפלתי והיה בניהו עליהם דכתיב ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי, מה בניהו נתמנה יהוידע בנו נתקים הפלתי יהוידע. ואביתר שהיה כהן לובש אורים ותומים הזכירו במקום אורים ותומים. ואחיתופל יועץ ויואב שר הצבא, ואמרו חכמים מיד יועץ באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ונשאלין באורים ותומים. ואמר רב יוסף מהאי קרא ואחרי אחיתופל בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב. **אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת.** אמר ר׳ אבא בר כהנא וכו׳. קי״ל כלישנא קמא דדברי תורה אסור אבל מילי דעלמא שרי, דהא מעשים בכל יום דמשתעו במילי דעלמא קדם מיתיא במותב רבנן קשישאי ולא ממחי רבנן בידם.

מסורת הש״ס

א) מיי׳ פ״ג מהלכות אבל הלכה ט׳, סמ״ג עשין דרבנן כ׳ טור וש״ע יו״ד סימן שמא סעיף מח:

תורה אור השלם

1. וַיָּבֹא גִדְעוֹן וּמֵאָה אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּקִצֵּה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה אַךְ הֵקִם הֵקִימוּ אֶת הַשֹּׁמְרִים וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת וְנָפוּץ הַכַּדִּים אֲשֶׁר בְּיָדָם:
שופטים ז יט
2. חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
תהלים קיט סב
3. קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ:
תהלים קיט קמח
4. קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וַאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי:
תהלים קיט קמו
5. בַּנֶּשֶׁף בָּעֶרֶב יוֹם בָּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה:
משלי ז ט
6. וַיַּכֵּם דָּוִד מִנַּשְּׁפָם וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם וְלֹא נִמְלַט מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְّמַלִּים וַיָּנֻסוּ:
שמואל א ל יז
7. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְיָ כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם:
שמות יא ד
8. וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְשַׂר צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב:
דברי הימים א כז לד
9. וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל אִישׁ בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל עֲצַת אֲחִיתֹפֶל גַּם לְדָוִד גַּם לְאַבְשָׁלוֹם:
שמואל ב טז כג

גליון הש״ס

גמ׳ בתרי חשד נמי ליכא. עש״ך יו״ד מ״ר קמ״ש ס״ק כ״ז: **שם** וכה״א **ועצת אחיתופל** כו׳. עין תשובת רשב״ש סי׳ מ״ח: **תוס׳** ד״ה **אין אומרין** כו׳. **ודוקא בר׳ אמות** שלו. עי׳ תוס׳ ב״ק ע״ז: ד״ה סוסיטו. שמעם לפיס לוה:

הגהות הגר״א

[א] רש״י ד״ה כמה. ושם מ׳. נ״ב אינו כן (אלא שם אחמוטת רוח מערבית ומתמלא הלילה רוח דרומית ומע״ש מ״ח פ׳ בראשית):

רבינו חננאל

תנו רבנן ארבע משמרות הוי הלילה דברי ר״[בי] ר׳ נתן אומר שלש. ר׳ נתן דיי״ל מדכתיב ראש האשמורת התיכונה, ואין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה. ודאחי ר״[בי] להא דר׳ נתן מאי התיכונה, ולעולם ארבעה משמרות הוי הלילה. ור״[בי] דיי״ל מדכתיב חצות לילה אקום להודות לך וכתיב קדמו עיני אשמורות. [ור׳ נתן] משאר מלכים הוא דקאמר שדרכם לישן עד שלש שעות של יום, עד ולא עד בכלל, כלומר עד תחילת שעה שלישית, והילכך דויד היה עומד בחצי הלילה, הרי שש שעות ושתי שעות של יום שכל מלך כמותו ישן והוא מקדים ומומר, נמצא שהקדים לכל מלך שמונה שעות שתן שתי אשמורות שלימות, וזה הוא שאמר קידמו עיני אשמורות לעמוד מן השינה קודם לשאר מלכים שישינים עד תחילת שעה שלישית שתי אשמורות שהן שמונה שעות. ופריק תוב רב אשי ואמר כל אשמורה ומחצה שתי אשמורות קרי להו, ולעולם שלש אשמורות הואי הלילה כו׳ נתן. ומקשינן והא דויד מאורתא הוה קאי דכתי׳ קדמתי בנשף ואשועה ונשף ערב הוא דכתיב בנשף בערב יום כולי׳. ופריק רב אשי משמע הכי דאלכך תרי נשפי הוו, נשף ליליא אתא יממא נשף יממא אתא ליליא ונשף דהכא אורתא הוא דכתי׳ קדמתי בנשף ואשועה. ומקשינן דדויד מי הוה ידע אימת הוי פלגא דליליא, השתא משה רבינו לא ידע כולי׳. ופריקינן [כנור היה תלוי למעלה ממיטתו של] דויד, כגון אבן השעות וכיוצא בה, וידע מתי הוא פלגא דליליא, סימנא הוה ליה בכינור וכולי׳. איבעיית אימא תרוויהו הוו ידעי, ומשה רבינו דאמר בחצות הלילה סבר דילמא חשבו איצטגניני פרעה ושנו ואמרי משה ומילתו בדאים הוא, ואמר מר למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדא ותיאחז. **כיון** שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי[ן] ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישר[אל] צריכין לפרנסה. אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד. **מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין** וכו׳. סנהדרין הם שנקראו הכהתי והפלתי והיה בניהו עליהם דכתיב ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי, מה בניהו נתמנה יהוידע בנו נתקים הפלתי יהוידע. ואביתר שהיה כהן לובש אורים ותומים הזכירו במקום אורים ותומים. ואחיתופל יועץ ויואב שר הצבא, ואמרו חכמים מיד יועץ באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ונשאלין באורים ותומים. ואמר רב יוסף מהאי קרא ואחרי אחיתופל בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב. **אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת.** אמר ר׳ אבא בר כהנא וכו׳. קי״ל כלישנא קמא דדברי תורה אסור אבל מילי דעלמא שרי, דהא מעשים בכל יום דמשתעו במילי דעלמא קדם מיתיא במותב רבנן קשישאי ולא ממחי רבנן בידם.

בתוס׳ (כלים פרק א׳) כל הטמאין שנכנסו משערי ניקנור ולפנים אפי׳ מחוסרי כפרה חייבין על דזונן כרת ועל שגגתן חטאת ובמשנה בתחלת טהרות (כלים פרק א׳ משנה ח׳) עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת ובספרי (פרשת נשא) מפורש מפתח עזרה ולפנים מחנה שכינה דהיינו עזרת ישראל ותניא בספרי ב) טמא יהיה לרבות את הטבול יום עוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפרה ואיתא בגזירות בפרק ג׳ מינין (דף מה מכות דף ח) ולאחר שיביא כפרתו ויקריבנה הכהן כראוי והכלהה ויכפר עליו כבר נמרה לה שהרתו והוחר לו לוכל בקדשי מזבח ולהכנס למחנה שכינה והיינו מעזרת ישראל ולפנים וכדאמר הכהוב (ויקרא יב) וכפר עליה הכהן וטהרה וכבר אמרו חכמים כי הוא חייב שבילה לאחר שמקריב כפרתו ואז יהא מותר לוכל בקדשי מזבח כדתנן בפרק חומר בקודש (חגיגה דף כא) אונן ומחוסר כפורים צריכין שבילה לקודש אבל לא לתרומה ואמרינן בגמרא (שם דף כד) כיון דעד האידנא הוו אסירי למיכל בקודש אצרכונהו רבנן שבילה ואלו השמות שהן קרויין לטמא כמו שהזכרנו איתנהו מסודרין במשנה בתחלת טהרות (כלים פרק א׳ משנה ה׳) מחוסר כפורים אסור בקודש ומותר בתרומה ובמעשר חזר להיות שבול יום אסור בקודש ובתרומה ומותר במעשר חזר להיות בעל קרי אסור בשלשתן ובמשנת נגעים בפרק י״ד (משנה ג׳) כבס בגדיו ושבל טהר מלטמא כשרץ והרי הוא שבול יום אוכל במעשר הערב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים והיינו מתני׳ שהזכירונה מקודם ובפסחים בפרק כל שעה (דף לה ע״ש) אמרינן הערב אין לא הערב לא אמאי הא טהור הוא אלא מעלה הרי נחברר לנו עכשיו מכל אלו הראיות כי התרומה מעלתה למעלה מן המעשר והיא לטמה מן הקדשים וכי זה שאמר הכתוב ובא השמש וטהר על השמש הוא חזור ולא על האדם הטמא כלומר שיתפנו פני הרקיע מאורו של יום וראו הכוכבים אותה העת היא תחלת הלילה והוי עת שנתחייבנו בו בקריאת שמע של ערבית וכל מי שקרא קריאת שמע קודם זה העת לא יצא ידי חובתו כדגרס׳ בגמ׳ דבני מערבא (הלכה א׳) תני הקורא את שמע קודם לכן לא יצא ידי חובתו. חלוקתם של ר׳ יהודה ור׳ יוסי בבין השמשות שניה היא בהא בריתא דפרק במה מדליקין (דף לד) תנו רבנן בין השמשות מן היום ומן הלילה ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה ומטילין אותו לחומרי שני ימים איזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף העליון והשוה לתחתון לילה דברי ר׳ יהודה ר׳ נחמיה אומר בין השמשות משתשקע החמה כדי הילוך חצי מיל ר׳ יוסי אומר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא אי אפשר לעמוד עליו וכולן שוין הן שהעת הנקרא בין השמשות ספק יום ספק לילה הוא אין יוצאין בו ידי חובת היום ולא ידי חובת הלילה כל המצות הנוהגות ביום אין יוצאין בהן ידי חובה בבין השמשות שאינו ודאי יום וכל המצות הנוהגות בלילה אין יוצאין בהן ידי חובה בבין השמשות שאינו ודאי לילה אלא בשעה שהיא בין השמשות אי זו היא וכמה שיעורא וסבר ר׳ יהודה כי מעת שקיעת החמה ועד שיסתלק זהרה מעל (המשך בעמוד הבא)

ג) תוספתא פ״א ה״ג, ד) לקמן דף ט׳, ה) שמעתא פ״ב ה״ו, ד) גי׳ הכי״ף וכש״ל, ה) [סוכה מז:], ו) נגיע ו:, ז) פ״ש נמקר, ח) פי׳ שדבר עמו בחצות ואמר למחר כי השתא ולפ״ז לא קשה קושית התוס׳ [והעתק מחילופי גירסאות], ט) סנהדרין נח. כל הענין, י) לקמן נט., כ) [פי׳ עפר עפ״פ הבור ור״מ מעפר שחופרין מן הבור אינו מתמלא עד שיתוקף בו עפר אחר עניין ערך חליל], ל) לקמן נא., מ) [כ״מ שמתו יח.], נ) שיר לעיל, ס) [ועי׳ תוס׳ סנהדרין נח.].

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה ס״ק האי קרא דתמלי׳: (ב) ד״ה כמוי וכו׳ כמוים הס״ל ואחר כך נרין לחיות ד״ה אין הקומץ משביע את הארי מלי׳ מלא קומצו מלא כף מחצירי אינו משביע את הארי. פ״א קומץ לשון ונהי בעינינו כחגבים כדמתרגם בקמצין ר״ל מחגב אחד אינו שבע ארי הס״ל ואמ״כ מ״ש ואין הכור:

מוסף רש״י

עד חצות לילה הי׳. עוסק בדברי תורה. ולגבי אתמר שלא משמרות הוי לילה, היא דוד שומר ממטתו בשלש שעות הלילה הראשונה ועוסק בתורה עד חצות כמו שנאמר לשיח בתורתיך, ותחלת ולהלן עוסק בשירות ותשבחות, כמ״ש חצות לילה אקום (תהלים קיט קמח). **ואמר חצות.** שמשמע שמוך לו, אי לאמיי אי לחמרי (שמות יא ד). **כנור היה תלוי למעלה ממטתו.** נקב שלו כלפי לפון היה ובלילה רוח צפונית מנשבת, דקמ״ל מרבע רוחות מנשבות בכל יום, מזרחית בנקר ורוח דרומית בחלי היום ומערבית בתחילת לילה וצפונית בחלי לילה, ממהלך חמה שמהלכת ממזרח לדרום ומדרום למערב ומערב לצפון, ומנין בימות (עב, כל אחון אלכנעים שנה שהיו שבולל במדבר שם״ם שמופין היו ולא נשבה להם רוח לפונית, לא היה יום שלא נשבה להם רוח לפונית בחלי הלילה, אלמלא חצות לילה עם נשיבתה לעולם, ובעמים שהיו מנשבת אף ביום, והיו רוח נוחה ויפה לבריות ויהיה מאוי בה (שנהדרין מז.). **הקומץ.** לבנקם מוטעות (שם. ועי׳ הוספה ברש״י בהגהות הב״ח בא״ן). **ואין הבור מתמלא מחוליתו.** עוקר חוליא מבור עמוק וחחר והסליכה לתוכו אינו מתמלא בכך, כלומר אין סיפק בידינו לפרנס עניים שבתוכנו (שנהדרין שם).

מוסף תוספות

א. [ו]מ״מ אינה אז בבורותה לעורר הכנור. תוס׳ כרא״ש. [רק] כשהיתה בחקה ובבורותה יעורר הכינור. תוס׳ כ״ש מילוקן. ב. כך לא יוכלו לפרנס עניים אם לא יפשטו ידיהם בגדוד. שם.

רב ניסים גאון

ליגע בכלום דבר מקדשי המזבח עד שיביא הכפרה שהוא מתחייב בה וכן אם נכנס למקדש משערי ניקנור ולפנים שהוא מחנה שכינה נתחייב כרת אם היה מזיד ואם היה שוגג בחטאת כדתנא

ח) כספרי פ׳ חקת שלפנינו ליתא לאלי ליעשה.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

בניהו בן יהודע זה סנהדרין ואביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר [1]ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי כרתי שכורתים דבריהם פלתי שמופלאים בדבריהם[א] ואח"כ שר צבא למלך יואב אמר רב יצחק בר אדא ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי מאי קרא [2]עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. רבי זירא אמר משה לעולם הוה ידע ודוד נמי הוה ידע וכיון דדוד הוה ידע כנור למה ליה לאתעורי משנתיה וכיון דמשה הוה ידע למה ליה למימר כחצות משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא דאמר מר [ב]למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז רב אשי אמר בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר הוה קאי והכי קאמר משה לישראל אמר הקב"ה למחר כחצות הלילה כי האידנא אני יוצא בתוך מצרים: [3]לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ור' יצחק חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות ואני [4]חצות לילה אקום להודות לך ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי ואומר לו מפיבשת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי א"ר יהושע בריה דרב אידי מאי קרא [5]ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש תנא לא מפיבשת שמו אלא איש [ג]בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב וא"ר יוחנן לא כלאב שמו אלא דניאל שמו ולמה נקרא שמו כלאב שהיה מכלים פני מפיבשת בהלכה ועליו אמר שלמה בחכמתו [6]בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואומר [7]חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר. ודוד מי קרי לנפשיה חסיד והכתיב [8]לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים ותנא משמיה דרבי יוסי למה נקוד על לולא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו שמא יגרום החטא [ד]כדר' יעקב בר אידי דר' יעקב בר אידי רמי כתיב [9]והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב [10]ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא [ה]כדתניא [11]עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שנייה מכאן אמרו חכמים ראוים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא: וחכ"א עד חצות: חכמים כמאן סבירא להו אי כרבי אליעזר סבירא להו לימרו כרבי אליעזר ואי

רש"י

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין. שהיה אב בית דין: ו)**וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי.** ראשון וקודם להם שבתחילה נוטלים רשות ואח"כ שואלים אם יצליחו: **ואביתר אלו אורים ותומים.** שכל ימי דוד היה נשאל באביתר עד מלחמת אבשלום ששאל אביתר ולא עלתה לו ושאל לצדוק ועלתה לו כדאמרי' בסדר עולם ונסתלק אז מן הכהונה: **שכורתים את דבריהם.** שאומרים דברים קצוצים וגמורים שלא יפחתו ולא יוסיפו: **שר צבא למלך יואב.** להוליך אנשי המלחמה: **מאי קרא.** דכנור היה תלוי למעלה ממטתו ומעוררו: **עורה כבודי.** אל תתכבדי בשינה כשאר מלכים: **אעירה שחר.** שאר מלכים השחר מעוררן ואני מעורר את השחר: **שמא יטעו אצטגניני פרעה.** אם אני יודע לכוין השעה הם אינם יודעים לכוין השעה וקודם שיגיע חצות יהו סבורים שהגיע ועדיין לא באה המכה ויאמרו משה בדאי הוא הלכך טוב לאחוז לשון איני יודע: **דאמר מר.** במסכת דרך ארץ: **ותאחז.** תהא נאחז ונכשל בדבריך: **תליסר נגהי ארבסר.** ליל שעבר (א) שלשה עשר ולמחרת יגיע ארבעה עשר: **ידי מלוכלכות בדם.** שהנשים מראות לו דם נדה אם טמא אם טהור שיש מראות דם טהור באשה: **ובשפיר.** הוא עור הולד שהעצמות והגידים והבשר נצורים ז) בתוכו. ויש שפיר שהאשה יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה ואי זה זה המרוקם ובמס' נדה (דף כה א) מפרש לה ויש שפיר מלא מים ודם שאינו חשוב ולד לישב עליו טומאת יולדת וימי טהרתה: **ובשליא.** דתנן (שם כו.) אין שליא בלא ולד והוא כמין לבוש שהולד שוכב בתוכה וקורין וסטידו"ר בלע"ז ותניא (שם) אין שליא פחותה מטפח ותחלתה כחוט של ערב וסופה כתורמוס והיו מביאין אותה לפניו לראות אם יש בה כשיעור ואם עשויה כדת שליא שנחזיקנה שהיה ולד בתוכה ונמוח ותשב עליו ימי טומאה וטהרה אם לאו: זכיתי וחייבתי שייך בדיני ממונות ודיני נפשות: טמאתי וטהרתי בהלכות טומאה וטהרה: **מפיבושת.** [מפי בושת] בדברי הלכה היוצאין מפיו היה בושת לדוד שפעמים שהיה טועה והוא אומר לו טעית: **לפיכך.** בזכות שהיה דוד מקטין עצמו זכה ויצא ממנו כלאב: **אלא דניאל שמו.** במקום אחד אומר (שמואל ב ג) ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל וגו' ובמקום אחר אומר והשני דניאל לאביגיל בדברי הימים (א ג): **שהיה מכלים פני מפיבושת.** כל אב מכלים (ב) את הרב שהיה אב בהוראות: **לולא האמנתי לראות בטוב ה'.** (ג) כבר טרדוני מיראתך כמו שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו' (שמואל א כו): **נקוד על לולא.** לדרוש את הנקודה שהיא ממעטת את משמעות הכתוב לומר שלא דבר ברור היה לו לראות בטוב ה'. לולא לשון אם לא כמו לולי אלהי אבי וגו' היה לי (בראשית לא): **שמא יגרום החטא.** תירוצא הוא לעולם מוחזק בידו שהוא חסיד וזה שספק בידו אם יראה בטוב ה' לפי שהיה ירא שמא יחטא ויגרום החטא מלראות בטוב: **ויירא יעקב.** שמא אחר הבטחה חטאתי וכדתניא שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת: **ביאה ראשונה.** שבאו (ד) בימי יהושע: **ביאה שנייה.** כשעלו מגלות בבל בימי עזרא: **ראויים היו** (ה) **ליעשות להם נס.** לבוא ביד רמה: **אלא שגרם החטא.** ולא הלכו אלא ברשות כורש וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לכורש ולאחשורוש ולדריוש האחרון: **חכמים כמאן סבירא להו.** במשמעות בשכבך האמור בתורה: **אי כר' אליעזר סבירא להו.** דלית ליה בשכבך כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב זה מקדים וזה מאחר: **לימרו כר' אליעזר.** דאמר (ו) סוף האשמורה הראשונה דודאי כל שדעתו לישן כבר שכב וישן: ואי

תוספות

בניהו זה סנהדרין. מסברא אומר כן. אביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי כלומר היה קודם להם אם כן אורים ותומים היו אחר בניהו. א"כ אביתר שהוזכר אחר בניהו היינו אורים ותומים כך פירש רש"י. ותימא לפירושו פשיטא דאביתר כהן היה בימי דוד שלא היה כהן אחר שכולם נהרגו בנוב עיר הכהנים ולמה צריך ראיה עליה. ועוד לגירסת הקונטרס בניהו בן יהוידע אין זה הפסוק בשום מקום. לכך (מפרש) [גריס] רבינו תם כדאי' (בדה"א כ"ז) ח) ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו זה סנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ופי' ר"ת דכרתי ופלתי היינו סנהדרין שכורתין דבריהם לאמתן[א] ופלתי שמופלאים בהוראה כמו מופלא שבבית דין. וא"ת היכי פשיט יהוידע בן בניהו מבניהו בן יהוידע. וי"ל דמסתמא ממלא מקום אביו היה וכי היכי דאביו היה מסנהדרין גם הוא היה מהסט): וקורא

תורה אור השלם

1. וְיוֹאָב אֶל כָּל הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בֶּן יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי: שמואל ב כ כג
2. עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָּׁחַר: תהלים נז ט
3. תְּפִלָּה לְדָוִד הַטֵּה יְיָ אָזְנְךָ עֲנֵנִי כִּי עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנִי: שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי הוֹשַׁע עַבְדְּךָ אַתָּה אֱלֹהַי הַבּוֹטֵחַ אֵלֶיךָ: תהלים פו א-ב
4. חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: תהלים קיט סב
5. וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ: תהלים קיט מו
6. בְּנִי אִם חָכַם לִבֶּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַם אָנִי: משלי כג טו
7. חֲכַם בְּנִי וְשַׂמַּח לִבִּי וְאָשִׁיבָה חֹרְפִי דָבָר: משלי כז יא
8. לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב יְיָ בְּאֶרֶץ חַיִּים: תהלים כז יג
9. וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ: בראשית כח טו
10. וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: בראשית לב ח
11. תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: שמות טו טז

רב ניסים גאון

הארץ ויכסיף דמדומה מן הרקיע זהו בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה והטבילה צריכה להיות קודם זה העת לדעתו ור' יוסי חלק עליו ואמר כי זה העת שקרא אותו ר' יהודה בין השמשות יום הוא ודאי ואין בו ספק ומותר לטמא לטבול בו וכי בין השמשות שהוא ספק עת דחוק הוא למאד ושיעורו כהרף עין סמוך ליציאת הכוכבים דאמרינן (שבת דף לה) אמר רב יהודה אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי טובלין בו כהנים ואמרינן התם במס' נדה בפרק בא סימן התחתון (דף נג) האיך תנא סבר שלים בין השמשות דר' יהודה והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי והאי תנא סבר בין השמשות דר' יוסי מישך שייך בדר' יהודה ועל עיקר זו החלוקה שישנה ביניהם באו הדברים שבין ר' מאיר ור' יהודה בכאן כי ר' מאיר התיר לקרוא קריית שמע של ערבית משעה שהכהנים טובלין וכשהשיב עליו ר' יהודה לפי דעתו כי הטבילה אינה (אלא) לאחר שקיעת החמה כי אותו העת מתחילין בין השמשות להכנס ואינה לטבילה אלא קודם שקיעת החמה והאיך יוצאין באותו העת ידי חובתן מקריית שמע של ערבית ועדיין היום עומד אמר לו ר' מאיר אני איני סובר כדעתך בבין השמשות אלא כי העת שאתה קוריהו בין השמשות הוא אצלי אני[א] ודאי יום שאין בו ספק ומותר לטבול בו ואני סובר בבין השמשות כדעתו של ר' יוסי שהוא כהרף עין ואי אפשר לעמוד עליו ואל תשיבני אתה מדרך הדעת שלך כי איני סובר כדבריך אלא כר' יוסי אני סובר ולפיכך אמרתי משעה שהכהנים טובלין ופסקינן הלכתא (שבת דף לה) כר' יהודה לענין שבת לחומרא וכר' יוסי לענין תרומה דלא אכלי כהני עד דנפיק בין השמשות דר' יוסי לחומרא נמי: (דף ג) **תנו רבנן** מפני ג' דברים כו' ותיפוק לי משום מזיקין בתרי מכלל דתרי לא מזקי להו ואיתא מיפרשא בפרק כיצד מברכין על הפירות (דף מג) דתני לאחד נראה ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק אלא אם כן יהיה אותו המקום קבוע למזיקין צריכין לחוש להם ואפי' בתרי כדאמרי' בדוכתא דקביעי חיישינן ומה שאמרו אי בתרי חשדא נמי ליכא זה הדבר בנוי על אותו העיקר שבמשנה בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף פ') לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים והואיל (והשנים) [והן שנים] מותר להן להתיחד עם האשה כי החשד מסתלק מביניהן אלא אם כן היו פרוצים כי הפרוצין החשד קבוע הוא בהן ואפי' אם היו עשרה כדאמרי' (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצין אפילו עשרה נמי לא מעשה היה והוציאה י' במטה ומזה העיקר אמרי' נמי הכא בתרי ופריצי: (ע"כ המשך מעמוד קודם)

ר' זירא אמר עד חצות לילה יושב ומנמנם כסוס איתי' במסכת סוכה בפ' הישן (דף כו) אמר רב אסור לאדם לישן ביום יותר משינת הסוס אמר אביי שינתיה דמר כדרב דרב כר' כדוד מלך ישראל דדוד כדסוסיא דסוסי שיתין נישמי. הא דאמר (רב) [רב אחא] הכא אין הבור מתמלא מחוליתו מתפרשא לך מההיא דבפרק הרואה מקום (דף נט) דתניא בשעה שבקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמם נטל ב' כוכבים מעיש וסתמן ומדאקשינן וליסתמה בדידה ופרקינן אין הבור מתמלא מחוליתו שמעת מינה דהכין הוא פירושה שהבור אם תחזיר לתוכו העפר שניטלת ממנו אינו ממלא אותו אלא צריך להוסיף עפר אחר ולפיכך לא היו מספיקין כאן אותן ב' כוכבים שניטלו ממנה והוצרך ליטול ב' כוכבים מעיש לסתמן ולזה נתכוונו העם באמרם לדוד המלך אין הבור מתמלא מחוליתו תשובה לדבריו שאמר להם לכו התפרנסו זה מזה כלומר כי אין מספיק לנו מה שאנו נהנים זה מזה אלא צריכין אנו תוספת ממקום אחר מיד אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד:

מסורת הש"ס

א) ס"א ולמה נקרא שמם אורים ותומים אורים שמאירים את דבריהם תומים שמשלימים את דבריהם ועי' ביומא עג:, **ב)** מס' דרך ארץ זוטא פ"ג, **ג)** [עיין ביבמות דף עט. בתוס' ד"ה אדמוני דגרס ר"ת אלא איש בעל שמו וע"ש], **ד)** סנהדרין דף לח:, **ה)** ג"ז שם וסוטה דף לו., **ו)** [ד"ה וכן אחר ד"ה ואביתר], **ז)** בס"א: נצורים, **ח)** [וכ"ה בערוך ערך אחר], **ט)** [ועי' בתוס' סנהדרין טז: ד"ה ואחרי],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה תליסר וכו' ליל שעבר של שלשה עשר ולמחרת יגיה ארבעה עשר: **(ב)** ד"ה שהיה מכלים וכו' מכלים את פני הרב: **(ג)** ד"ה לולא וכו' בטוב ה' בארץ ישראל כבר טרדוני: **(ד)** ד"ה ביאה וכו' שבאו לארץ בימי יהושע: **(ה)** ד"ה ראויים היו ישראל ליעשות: **(ו)** ד"ה לימרו כר' אליעזר דאמר עד סוף:

לעזי רש"י

ושטידו"ר [וישטידור"א]. שליה.

מוסף רש"י

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין. שהיה מופלא שבבית דין (סנהדרין טז:). **על הכרתי ועל הפלתי.** הוא למעלה מהם וקודם היה להם, ומדסמך בקרא קמא אביתר בתר בניהו, ש"מ אביתר היינו כרתי ופלתי (שם). **כרתי שכורתים דבריהם.** חותכין דברים באמונתן (שם). **מאי קרא.** דכנור תלוי על מטתו של דוד ומקיצו לדוד משנתו, דכתיב אעירה שחר, אני מעורר השחר ולא כשאר מלכים שהשחר קודם ומעוררן (שם). **לראות בטוב ה'.** בארץ ישראל (רש"י בע"י). **שמא יגרום החטא.** לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתקלקלתי (וי"ג: נתלכלכתי) בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו (בראשית לב יא). **ראויים היו ישראל ליעשות להם נס.** לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס (סנהדרין צח: סוטה לו.) ולא יהיו משתעבדים למלכות (סוטה שם). **אלא שגרם החטא.** חטאם של ישראל בימי בית ראשון וגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות כדכתיב (עזרא א ג) מי בכם מכל עמו (סוטה שם).

מוסף תוספות

א. פי' חותכין ודנין דין אמת לאמתו. תוס' הרא"ש.

רבינו חננאל

ומקשינן היכי קא[רי] דויד נפשיה חסיד, ותנא משם ר' יוסי דקאמר [א]יני יודע אם אני מיהן אם לאו [ו]פריקנן הכא הכי קאמר שמה יגרום החטא מיכאן ולהבא ובשעתיה קאמר חסיד אני [א]בל איני מאמין בעצמי ואיני יודע [שמא החטא] גורם.... ... [הא] דאמור רבנן עד חצות ... מב... הם שסמך לביאת [השמש] ... קורא קרית שמע [ומתפלל] ... [שמע] מינה [כ]ר' יוחנן [דאמר], ק[ר]ית ש[מע] וגאלה בערבית [גא]לה ואחר כך תפלה, כדרך שעושה בשחרית כך עשה בערבית שכיבה וקימה. ואף על גב דר' יהושע בן לוי קאמר בשכבך סמך לשכיבה אמר (משה) ובן[קומך] סמך לקימה לפני תפלה, לאו הילכתא כוותיה. ואקשי מר בריה דרבינא לר' יוחנן דאמר זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית [מהא דתנן] [בע]רב מברך שתים [לפניה ולאחריה] שחרי[ת] [שתים] לפניה ... לתפלה ... ... שאף ברכה זו שי... קריא דהא יי' שפתי [תפתח] ... תפלה ... ...

א) פירושו ברור אלי.

וקורא קריאת שמע ומתפל[5]. מכאן מסמע שמסעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית: **דאמר** רבי יוחנן איזהו בן העולה"ב וכו'. ומנו שאומרים יראו עיינינו ופסוקים אחרים אחר השכינה. נראה הואיל ומקיטו לומר זה שבתוך כך יתפלל מכילו גם הוא ולא יצא מבהכ"נ עד שיגמור כל אחד תפלתו. וגם יש באותם פסוקים י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות דשמנה עשרה ואגב שתקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר תחימה של יראו עיינינו. והלכה כר' יוחנן דבריתא[א] מסייע ליה וכן פסק ה"ג. ואם כן יש ליזהר שלא לספר בין גאולה לערבית לשמנה עשרה. ומיהו בסדר רב עמרם פי' מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאמעינן דלא בעינן משמע גאולה לערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות. ולא נהירא [דאם כן] ר' יוחנן סבירא ליה תפלת ערבית חובה דפלוגתא היא[ב] דרב ור' יוחנן והלכה כר' יוחנן. וכמו להחמיר ולהזהר מלספר בינתים ואי תימא קשיא הלכתא אהלכתא דקיימא לן תפלת ערבית רשות והכא פסקינן כרבי יוחנן לריך לומר דאמילו אי סובר רבי יוחנן כרב דאמר רשות היא מכל מקום מחייב לאמר. אם כן גם לנו יש לסמוך: הא

ואי כרבן גמליאל סבירא להו לימרו כרבן גמליאל לעולם כרבן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם [א]כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך [ב]. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואיבע"א לאפוקי ממאן דאמר [ג]תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה: אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן [ד]דאמר ר' יוחנן [ה]איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום במאי קא מפלגי [ו]אי בעית אימא קרא איבע"א סברא איבע"א סברא דר' יוחנן סבר גאולה [ז]מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא ור' יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא ואב"א קרא ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב [ח]בשכבך ובקומך ר' יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש ואח"כ תפלה ר' יהושע בן לוי סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מתיב מר בריה דרבינא [ט]בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי[ט] כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך והא [י]אמר רבי יוחנן [1]בתחלה אומר [2]ה' שפתי תפתח ולבסוף [3]הוא אומר [4]יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא: אמר רבי אלעזר [יא]א"ר אבינא [יב]כל האומר [4]תהלה לדוד בכל יום[יג] שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באל"ף בי"ת נימא [5]אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא [יג]אפין אלא משום דאית ביה [6]פותח את ידך נו"ן באשרי[יג] מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב [7]נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי [ח] חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנא' [9]סומך ה' לכל הנופלים: א"ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתי' [10]ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתי' [11]והאיש גבריאל אשר ראיתי בתחלה מועף ביעף וגו' מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא אמר ר' יוחנן אתיא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתי' התם [12]והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע ומלאך המות בשמנה ובשעת המגפה באחת: א"ר יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ [יד]מצוה לקרותו על מטתו אמר רבי [יט]יוסי מאי קרא [13]רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה אמר רב נחמן אם

ואי כרבן גמליאל סבירא להו. דמשמע ליה בשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים ויש בכלל הזה כל הלילה: **לימרו כר"ג.** עד עמוד השחר: **מן העבירה.** שמא יסמוך על שהות שיש לו לתפילה: **קימעא.** מעט: **משום אונס שינה.** המוקפדות לעבור על דברי חכמים הוזקקו לזהירו יותר: **ממאן דאמר.** לקמן בפ' תפלת השחר (דף מז:): **אמר מר קורא ק"ש.** של ערבית תחלה ואח"כ מתפלל: **מסייע ליה לר' יוחנן.** דאמר ערבית נמי ק"ש ואחר כך תפלה[ב] כדי שיסמוך גאולה לתפלה. ולא כר' יהושע בן לוי דאמר תפלה ואחר כך ק"ש: **זה הסומך.** וכל שכן דשחרית דעיקר גאולת מצרים בשחרית הוה כדכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל (במדבר לג). וסמיכת גאולה לתפלה דמה דוד בספר תהלים דכתיב ה' צורי וגואלי (תהלים יט) וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה (שם כ). ואמרי' בברכות ירושלמי (פ"א ה"א) מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאותבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרגלהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו: **נאמצע תקנום.** בין שני ק"ש תקנו כל תפלות של יום דקא סבר תפלת ערבית קודמת לק"ש: **גאולה מאורתא נמי הוי.** הילכך גאולה דאורתא נמי משבחא לאהדורי עלה שמיכת תפלה: **מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה.** דשחרית כולהו מודו דבעי מסמך: **שלש פעמים.** כנגד שלש תפלות: **דאיש כיר תרבי.** דאתי בגל"ף בי"ת ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי: **אפילו הכי.** אף על פי שהפסיק בו"ן מפני נפילה שבה ולא אבה לרמזה חזר ומנו שמיכת הנפילה תכף לה: **ויעף אלי.** מועף ביעף. שמי פריחות: **נאחת.** בפריחה אחת ולא הרגיע בינתים: אמרו מה שכתוב על לבבכם (דברים ו): **על משכבכם.** שנאמר בשכבך (שם): **ודומו.** בשעה אחרי כן: ואם

א) מיי' פ"ג מהלכות תפלה הלכה ז טור ושו"ע או"ח סימן רלה סעיף כ:

ב מיי' פ"ז שם הלכה יח סמג עשין יט טור או"ח סימן רלה וטוש"ע או"ח סימן רלו סעיף ב:

ג מיי' פ"ב שם הלכה ט (סמג שם) טור ושו"ע או"ח סי' קיט סעיף ג:

יד ד מיי' (וסמג) שם טוש"ע או"ח סימן קכב סעיף ב:

טו ה מיי' פ"ז שם הלכה יב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן נא סעיף ז ורא"ש גלפס פ' אין עומדין דף כו ע"ש):

טז ו מיי' שם הלכה ג טוש"ע או"ח סימן רלט סעיף ג:

תורה אור השלם

1. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: דברים ו ז
2. אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:
3. יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: תהלים יט טו
4. תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד:
5. תהלים קמה א אַשְׁרֵי תְמִימֵי דֶרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְיָ:
תהלים קיט א
6. פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן:
תהלים קמה טז
7. נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
תהלים קלו כה
8. נְפֵלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל נֻטְּשָׁה עַל אַדְמָתָהּ אֵין מְקִימָה:
עמוס ה ב
9. סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים:
תהלים קמה יד
10. וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקָחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: ישעיהו ו ו
11. וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּחָזוֹן בַּתְּחִלָּה מֻעָף בִּיעָף נֹגֵעַ אֵלַי כְּעֵת מִנְחַת עָרֶב: דניאל ט כא
12. וְשַׂר מַלְכוּת פָּרַס עָמַד לְנֶגְדִּי עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם וְהִנֵּה מִיכָאֵל אַחַד הַשָּׂרִים הָרִאשֹׁנִים בָּא לְעֶזְרֵנִי וַאֲנִי נוֹתַרְתִּי שָׁם אֶצֶל מַלְכֵי פָרַס: דניאל י יג
13. רִגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה: תהלים ד ה

מוסף תוספות

א. דקורא ק"ש ומתפלל. שיעמ"ק.

מסורת הש"ס

ו) עיבוריכן כח:, **ז)** [לקמן מז ב שבת ט ב יומא פז:], **ג)** לקמן דף מ ע:, **ד)** [יומא לח: ; קדושין לה: כ"ב מ: ע. ע"ז לד: סנהדרין ל. שבועות כב: ע"ש תמוז' ובמים ז. ז: מגמות יב: ענ: מולין קיח: תמורה ל:], **ה)** [לקמן יא., **ו)** לקמן ט ב וש' רש"ש שם ד"ה כיון], **ז)** [בע"י וכרב אלפס מ"ר בר אבינא ומזה נכון מאמר הסמוך וש"ש שם וש"ל אלעזר], **ח)** כ"פ אלפס"ן, **ט)** עמקים קיח., **י)** [ל"ל רב אמי אי רב יוסף], **כ)** ערב"י ד' ב. ד"ה ולענין, **ל)** [לקמן מז ב כפי שנדפס שם בלל הגליון וע"ע תוס' שם ד"ה והלכתא"],

הגהות הב"ח

(א) גמ' מאר דוד דסמכה בכוח הקדש:

גליון הש"ס

בגמ' וכל העובר על ד"ח. עיבוריכן כ"פ ע"ב וע"ש רש"י סוטה ד ע"ב ד"ה נעקר ומתוס' שם **מאורתא** נמי הוי. ע"ל ט ע"א: **שם** בין דתקינו רבנן השכיבנו. עי' תוספות הרשב"א סימן נ"ח: **שם** בכל יום ב"פ. בהגה"מ ליתא נ"ס וכן בעטור ובכוזקא סימן ש"ך אותא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו: **שם מפני** שיש בה מפלתן. עי' תשובת הרשב"א סימן מ"ט: **בהגהות מהרי"ב אחר** הש"ר והלכתא. וע"ע מגילה כ"ג ע"א תוס' ד"ה כיון:

מוסף רש"י

סייג. גדר (סנהדרין לז. מז. נדה ג: אבות פ"ג מי"ג). **תפלת ערבית רשות.** מפני שהיא כנגד הקטר חלבים ואמוריים שאין מעכבין כפרתן (שבת מ:).

רבינו חננאל

אמר ר' יהושע בן לוי אעפ"י ובו'. הא דאמר ר' יהושע בן לוי אעפ"י שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצווה לקרותה על מטתו, ואינו קורא אלא שמע והיה אם שמוע אבל לא פרשת ציצית.

רב ניסים גאון

ואיבעית אימא לאפוקי ממאן דאמר דתפלת ערבית רשות. מי הוא שאמר דתפלת ערבית רשות ר' יהושע הוא ואיתא בפרק תפלת השחר (דף כז) אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר רשות:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

ואם תלמיד חכם הוא. שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד דיו כך: **ירגיז יצר טוב.** שיעשה מלחמה עם יצר הרע: **ודומו סלה.** יום הדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית: **זה מקרא.** תומש שמלוה לקרות בתורה: **זו משנה.** שיתעסקו במשנה: **זה גמרא.** סברת טעמי המשניות שממנו יולאה הוראה. אבל המוריס הוראה מן המשנה נקראו מבלי העולם במס' סוטה (דף כב.): **נאלנו אותו חרב של שפי פיום כידו.** להרוג את המזיקין: **מאי משמע.** (ג) דבקריאת שמע: **הסעיף עיניך בו.** אם תכפל וסגרת עיניך בתורה (ג) היא משבכתם ממך: **וכני רשף יגביהו עוף.** העוף מסלקם ממך (ד): **קטב מרירי.** זה שם של הלסריס במסכת פסחים (דף קיא.): **ולחומי רשף.** כתיב בין רעב למזיקין נדרש לפניו ולאחריו יסורין ומזיקין: **אפילו פינוקות של בית רבן יודעים.** שהתורה מגינה שלמדין מספר חומש אם שמוע תשמע [וגו'] כל המחלה אשר שמתי וגו'. ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איוב כבר למדו:

אם תלמיד חכם הוא אין צריך אמר אביי אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון [1]בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת: א"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' [2]רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. וא"ר לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב [3]ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא [6]מלמד שכולם נתנו למשה מסיני: א"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר [4]רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דענינא דכתיב [5]יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתיב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר [6]ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר [7]התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר [8]מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא יסורין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף אמר ליה רבי יוחנן [3]הא אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר [9]ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו שנא' [10]נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר [3]ואין טוב אלא תורה שנאמר [11]כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא' [12]נחפשה דרכינו ונחקורה [7]ונשובה עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה שנאמר [13]אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר [14]כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר [15]וה' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם [6] מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' וחפץ ה' בידו יצלח פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר [16]ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר [5]ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו אל תקרי [9]תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב [17]ולא תשבית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב [18]אלה דברי הברית מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם: [9]תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב [19]כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב בתריה [20]כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב [21]כי נר מצוה ותורה חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר

החשיפו מטוב. מן התורה: **ולאחי נעכר.** מכה עכורה: **המוכר עלב.** שפיכת הימנו דבר חשוב כזה ומתוך דוחקו מכרו: **ושמת.** שהרי הקב"ה מזהירם מלעשות חשוב כזה ומשמחה לפניהם בלקח טוב אחר שנתנה להם: **פשפש ולא מצא.** לא מצא עבירה בידו שבשבילה ראוין יסורין הללו לבא: **אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו.** שבשביל יסורין בריך אדם לבא לידי תלמוד תורה: **יסורין של אהבה.** הקב"ה מייסרו בעוה"ז בלא שום עון כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכיותיו: **וה' חפץ דכאו החלי.** מי שהקב"ה חפץ בו מחלהו ביסורין: **אשם.** קרבן: **נפשו.** מדעתו: **דבר זה.** שאשרי אדם אשר תיסרנו יה: **מתורתך תלמדנו.** כלומר מתורתך אנו למדין אותו: **נאמר ברים ביסורין דכתיב אלה דברי הברים.** אחר הקללות נאמר במשנה תורה: **אף יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם** גרסי': **ודרך חיים.** מי העוה"ב הוויין לו תוכחות מוסר לאדם: וכיוס

מסורת השס"ם

(א) [ע"י מגילה יט בן], (ב) [נמיק כט. תולין פח:], (ג) לקמן מח: ע"ש יג: מגמות נג: לחות ס"ע ה"ג, (ד) ס"ל ספפס ומלא יעשה תשובה שנאמר ושובה, (ה) [מתכן לחיות הכי אמר אלא ס"ל יותן אלו וכי' ועיין מו"ק דף כב.], (ו) כי"ל הגלי"ת בסגול אלא בלירי (מ"מ), (ז) מכלתא ס"פ יתרו וספרי פ' ואתחנן ע"ש,

הגהות הב"ח

(א) גמ' אם קבלם עליו מאהבה מה שכתוב: (ב) רש"י ד"ה מאי משמע סמך דבקריאת שמע: (ג) ד"ה התעיף וכו' בתורה הס"ל ואמ"ל מ"ה ואיננו היא משתכחת: (ד) ד"ה וכני רשף וכו' הטוף מסלק ממך את בני רשף הס"ל:

מוסף רש"י

לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע. אם הילב הרע אמר לו עשה עבירה זו, לא דיי שנמנע מן העבירה אלא הוקר ועוטה מלוה (סנהדרין קיא:), יפשפש במעשיו. שעשה כנגד, ויבלוק עבירות שבידו ויתודה ויסוד (ערובין יג:).

רבינו חננאל

[הא] דאמרינן צריך לומר מפסוקי דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי, נהגו לאומרו בכלל השכיבנו, וטפי מהם לא מטרחינן ליה.

רב נסים גאון

מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. כי הקרבנות אין מותר להקריבן אלא ברצון בעלים ולא בעל כורחן כדתניא (ערכין דף כא ושי"נ) יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בעל כורחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין עד שיאמר רוצה אני ואמרו עוד מנין למתעסק בקדשים שפסול וכו' לעכב מנין תלמוד לומר לרצונכם תזבחוהו (לרצונכם זבחו) לדעתכם זבחו ואיתא בשחישת חולין בפ' הכל שוחטין (דף יג) ובמס' נדרים בפרק אין בין מודר הנאה מחברו (דף לה) איתא אמר ר' יוחנן הכל צריכין [דעת] חוץ ממחוסר כפרה:

תורה אור השלם

1. בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת:
תהלים לא ו
2. רְגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה:
תהלים ד ה
3. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְהְיֵה שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם:
שמות כד יב
4. רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם:
תהלים קמט ו
5. יַעֲלֹזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם:
תהלים קמט ה
6. כִּי אָדָם לַעֲמָל יוּלָּד וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף:
איוב ה ז
7. הַתְעֵיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ כְּנָפַיִם כְּנֶשֶׁר יָעוּף הַשָּׁמָיִם:
משלי כג ה
8. מְזִי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֹׁן בְּהֵמוֹת אֲשַׁלֵּח בָּם עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:
דברים לב כד
9. וַיֹּאמַר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ:
שמות טו כו
10. נֶאֱלַמְתִּי דּוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב וּכְאֵבִי נֶעְכָּר:
תהלים לט ג
11. כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ:
משלי ד ב
12. נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנֵחָקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד יְיָ:
איכה ג מ
13. אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ:
תהלים צד יב
14. כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב יְיָ יוֹכִיחַ וּכְאָב אָב בֵּן יִרְצֶה:
משלי ג יב
15. וַיְיָ חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי אִם תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים וְחֵפֶץ יְיָ בְּיָדוֹ יִצְלָח:
ישעיהו נג י
16. בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי:
תהלים סו כ
17. וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח:
ויקרא ב יג
18. אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב:
דברים כח סט
19. וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יִיַּסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ:
דברים ח ה
20. כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר:
דברים ח ז
21. כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר:
משלי ו כג

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות